

Gaziantep ve Antakya Kentsel Sit Alanlarının Geleneksel Doku ve Mekânsal Gelişim Açısından Karşılaştırılması

Saliha TAŞÇIOĞLU^{1,*}

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, 79000, KİLİS

Öz

Çalışma Antakya ve Gaziantep kentlerinin kurulumundan itibaren, tarihsel süreçteki değişim ve gelişimini belirlemek, geleneksel doku analizleri ile aralarındaki farklılık ve benzerliklerin ortaya konulmasını amaçlamıştır. Konuya katkı sağlayacak çalışmaların incelenmesi sonucu her iki kent için geleneksel doku analiz çizelgesi oluşturulmuştur. Antakya ve Gaziantep kentinin tarihsel gelişimi ile mekânsal gelişimi 3 döneme ayrılarak incelenmiştir. İncelemeler sonucunda anıtsal ve sivil mimarlık örnekleri, ulaşım ağı ve yeşil alan analiz haritaları oluşturulmuştur. Çalışmada her iki kentin de mekânsal gelişimin alınan kararlar doğrultusunda şekillendiği ve yıllar içerisinde dokuda bazı kayıpların olduğu belirlenmiştir. Yakın konumda bulunan iki kentin yapısal ve mimari olarak farklılıklar içerebildiği belirlenmiş, bu bağlamda tarihi kentlerin kendine has bir koruma uygulamasına tabi tutulmasının önemine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kentler, mekansal gelişim, geleneksel doku, antakya, gaziantep.

Comparison of Gaziantep and Antakya Urban Protected Areas in terms of Traditional Texture and Spatial Development

Abstract

The aim of this study is to determine the change and development in the historical process since the establishment of the cities of Antakya and Gaziantep, and to reveal the differences and similarities between them and traditional tissue analyzes. As a result of the studies that will contribute to the subject, a traditional tissue analysis table has been prepared for both cities. The historical development and the spatial development of Antakya and Gaziantep were divided into three periods. As a result of the investigations, monumental and civil architecture examples, Transportation Network and Green Area analysis maps were created. In the study, it was determined that the spatial development of both cities was shaped according to the decisions taken and there were some losses in the tissue over the years. It was determined that the two cities located nearby could have structural and architectural differences and in this context, it was emphasized the importance of subjecting historical cities to a unique protection practice.

Keywords: Historical cities, spatial development, traditional texture, antakya, Gaziantep.

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Saliha TAŞÇIOĞLU; Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, 79000, Kilis-Türkiye. Tel: +90 (348) 8142666, Fax: +90 (348) 813 9324, E-mail: slhtascioglu@gmail.com, ORCID:0000-0002-3986-4207

Geliş (Received) : 10.01.2020

Kabul (Accepted) : 17.06.2020

Basım (Published) : 15.08.2020

1. Giriş

Kent zaman içerisinde insan gereksinimine bağlı olarak mekânsal boyutta, bazen de sosyal ve ekonomik süreçlerin etkisiyle biçimlenmektedir (Arslan, 1993). Bu nedenle kentleri sadece fiziksel varlık olarak mekân anlamında değerlendirmek yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü kentler de her varlık gibi bir ruha, kimliğe sahiptirler (Esendemir, 2015). Bu anlamda değerlendirildiğinde zaman içerisinde biçimlenen ve günümüze kadar ulaşmayı başarmış tarihi kent dokularının, yörenin kentsel karakterine, ekolojik koşulları ve sosyo-ekonomik yapısına göre, planlama çalışmalarına tabi tutulması konusu büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek olan çalışmalarının eski doku ile uyum içinde olması, sürdürülebilirlik anlamında olumlu bir katkı sağlamaktadır. Özellikle son 30 yılda kentsel sitlerde son derece sağlıksız yeni bir mimari ortam oluşmuş, kültür varlığı yapılar kendi hallerine terk edilerek yıkılma noktasına gelmişler, yıkılanların yerine ise niteliksiz yapılar inşa edilmiştir (Eyüpgiller, 2013). Bu sebepler mevcut şehir yapısında önemli ve yeni yükler oluşmasına sebep olmaktadır. Çünkü geleneksel şehirlere kentsel genişleme ile darbe vurularak, hizmet yarıçapı genişletilmiştir. İnsanları şehre geri çekecek gerçek çözümler gerektirmekte ve bu önlemler sadece yapıları korumaktan daha fazlasını yapmak gerektiği anlamına gelmektedir (Cohen, 1999).

Bu çalışmada öncelikle Gaziantep ve Antakya Kentsel Sit Alanının dokusu irdelenerek, geçmişten günümüze kadar meydana gelmiş olan değişimler saptanmaya çalışılmıştır. Bu iki il yakın mesafede bulunması ve benzer mimari özelliklere sahip olduğunun düşünülmesi nedeniyle tercih edilmiştir. Antakya Kentsel Sit Alanı 1929-1980 ve 2009, Gaziantep Kentsel Sit Alanı ise 1935-1969 ve 2010 olarak 3 dönemde incelenmiştir. Anıtsal ve sivil yapı, ulaşım ağı ve yeşil alan olarak haritalar oluşturulmuştur. Bulgular sonucunda bu kadar yakın mesafede bulunan iki kent içerisinde bile farklılıklar olduğu değerlendirildiğinde, ülke genelinde yapılan koruma çalışmalarının belli bir kalıp ve standart üzerinden yapılmasının doğru olmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda tarihi yapılar ve çevrelerinin geçmişin bilgi kaynağı olarak düşünülerek, sürdürülebilirlik kavramı içerisinde korunması, her bir kimlik öğesinin onu günümüze taşıyan bir değer olduğu göz ardı edilmemelidir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Çalışmada materyal olarak;

- Antakya ve Gaziantep Nazım İmar Planları,
- 1/1000 ölçekli Antakya ve Gaziantep Halihazır Planı,
- 1/1000 ölçekli Antakya ve Gaziantep Koruma Amaçlı İmar Planı,
- Adana ve Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan İl Kültür ve Turizm Envanterleri ve dokümanlar,
- Kentsel sit alanlarının tarihi ve mekânsal gelişim sürecini gösteren kroki, plan, harita, fotoğraflar, yerel halktan geçmişe yönelik bilgiler,
- Araştırma alanında çekilen eski ve güncel fotoğraflar, görsel inceleme ve izlenimler, konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar,
- Autocad 2014 ve Photoshop CS2 programları kullanılmıştır.

2.2. Metot

Çalışmanın metodu üç aşamadan oluşmaktadır:

- 1- Çalışma alanlarının sınırlarının belirlenmesi,
- 2- Geleneksel doku analizleri ve tarihsel gelişim
- 3- Çalışma alanlarının mekansal gelişim haritalarının hazırlanması

Alanın Sınırlarının Belirlenmesi

Çalışma alanı olarak 1/1000 ölçekli Antakya Koruma Amaçlı İmar Planında yer alan Kentsel Sit Alanı ve 1/1000 ölçekli Gaziantep Koruma Amaçlı İmar Planında yer alan Antakya Kentsel Sit Alanı olarak seçilmiştir. Kentsel Sit Alanlarının konumları Şekil 1'de verilmiştir.

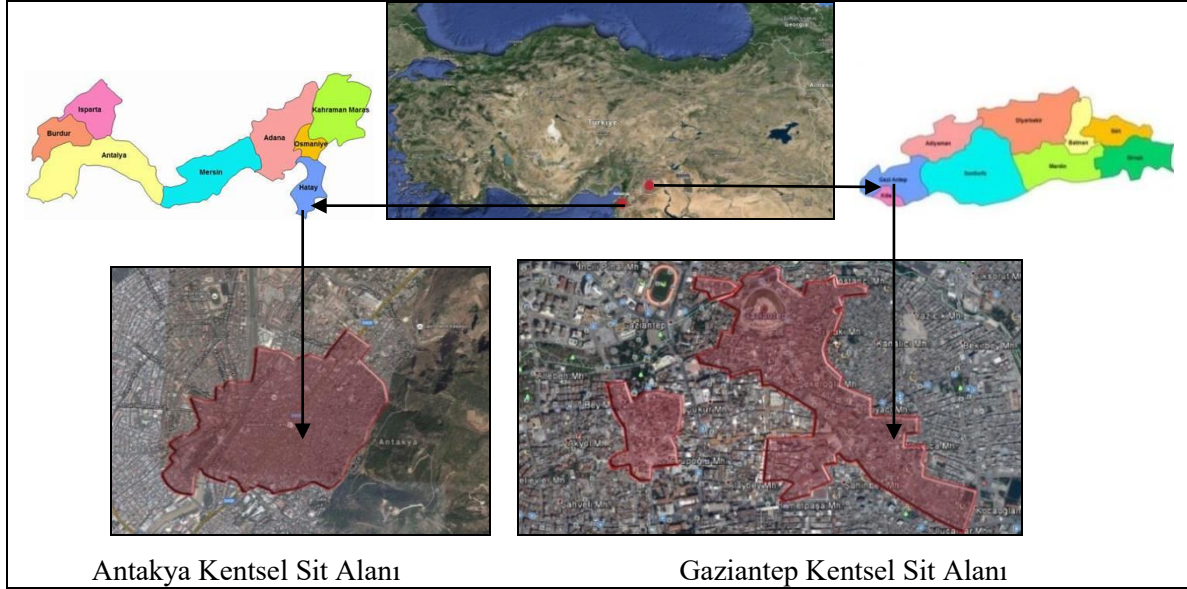
Antakya Kentsel Sit Alanı: 1975 yılında ilan edilen Antakya Kentsel Sit Alanı 70 hektardır. Alan, farklı medeniyetlere ve topluluklara ait pek çok tarihi ve kültürel varlığı içermektedir.

Gaziantep Kentsel Sit Alanı: 1979 yılında ilan edilen Gaziantep Kentsel Sit Alanı 83,86 hektardır. Alan

çok sayıda ticari özellikleri içeren yapı içermekte ve yenileme çalışmaları yapılan örnekler içermektedir. % 4'ü Şehitkamil, % 96'sı Şahinbey Belediyesinde olmak üzere iki ayrı belediye sınırında yer almaktadır.

Çalışma sırasında literatür incelemeleri ve alan seçimine ilişkin ölçütler değerlendirilmiştir. Ancak ilk aşamada alan seçiminde aşağıda sıralanan ölçütler dikkate alınmıştır.

- 1-Yerleşim karakteri bakımından bölgeyi ağırlıklı olarak temsil edebilmesi,
- 2-Konumları nedeniyle günlük kullanımının yoğun olması,
- 3-Tarihi ve kültürel zenginlik anlamında çeşitlilik içermesi

Şekil 1. Çalışma Alanı Olarak Seçilen Kentsel Sit Alanlarının Konumları

Geleneksel Doku Analizleri ve Tarihsel Gelişim

Antakya ve Gaziantep kentlerinin tarihsel gelişimi ve değişimleri dönemler halinde incelenmiştir. Kentlerin şekillenmede önemli etkisi olan Avlu, Yapı, Sokak, Meydan öğeleri 22 ölçüt üzerinden yapılan analizler doğrultusunda geleneksel doku çizelgesi oluşturulmuştur. Geleneksel doku çizelgelerinin oluşturulmasında;

Antakya için Asarcıklı (1989), Erdoğan (1996), Demir (1996), Tekin (2000), Arıman (2002), Rifaioğlu (2003), Akbay (2006), Ömeroğlu (2006), Güzer (2007), Özalp (2008), Yoldaş (2014) ,

Gaziantep için Erdoğan (1996), Başgelen (1999), Ünal (2001), Çetin (2001), Başel (2004), Tatlıgil (2005), Dik (2006), Yüce (2010), Kıratlı (2013)'nin çalışmalarından yararlanılmıştır.

Çalışma Alanının Mekânsal Değişim Haritalarının Oluşturulması

Yöntemin ilk aşamasında seçilen çalışma alanlarıyla ilgili plan, proje, resim, uydu görüntüsü, restorasyon çalışmasına ait veriler, Koruma Amaçlı İmar Planı, Koruma çalışmaları, Taşınmaz Kültür Varlıklarının belirli dönemlere ait durumunu gösteren harita ve fotoğraflar, yerinde inceleme ve analiz, resmi kurumlardan alınan raporlar, yurt dışı ve yurt içi yayın ve bilimsel yayınlar incelenmiş ve değişim haritaları oluşturulmuştur. Gaziantep Kenti için 1935-2010, Antakya için ise 1929-2009 yılları arasındaki değişimin ve kayıpların belirlenebilmesi amacıyla: anıtsal, ve sivil yapılar, ulaşım ağı, yeşil alanları gösteren haritalar Bilgisayar Destekli Tasarım yazılımları kullanılarak oluşturulmuştur.

3. Bulgular ve Tartışma

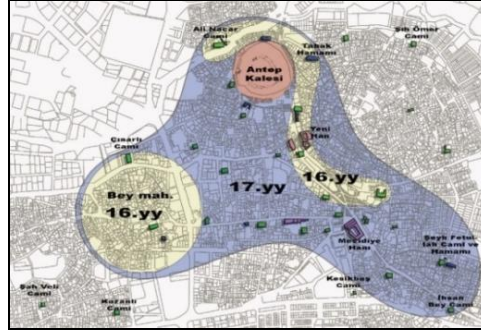
Gaziantep Kenti Tarihsel ve Kentsel Gelişimi ve Geleneksel Doku Analizi

Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinden biri olan Gaziantep'in tarih öncesi çağlardan günümüze kadar olan tarihi süreçteki yapısal değişimi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Gaziantep Tarihi ve Tarihsel Süreçte Kentsel Yapı Değişimi

Tarihi dönem	Yerleşim Şekli
Geç Kalkolitik M.Ö.3750	İlk yerleşim kent merkezindeki höyüğün güney kısmına kurulmuştur
Geç Hitit	M.Ö.1200-612
Pers	M.Ö.612-333
Selevkos	M.Ö.333-30 M, S.64
Roma M.Ö.64 M.S.395	Antep Kalesinin Kuzey kesiminde Küçük bir kale inşa edilmiş ve birkaç kule yapılmış. Bölgede "Teba" adında bir yerleşim yeri bulunmaktadır.
Bizans	M.S.395-698
Emevi ve Abbasi	M.S. 638-1077
Anadolu Selçuklu M.S. 1077-1516	14.yy başlarında kuzeyde Alleben deresine, batıda Ömeriye Cami'nin batısında Maarif semtine, güneybatıda Eyüpoğlu Cami'sine ulaşmıştır.

Kent Kalenin hemen güneyi ile Türktepe güney yamacında Boyacı camiine kadar uzanan dar bir kuşak, kale arkasında Ali Nacar Mahallesi'nin ve onlardan bağımsız Eyüboğlu, Eblehan, Akyol ve Bey'i içine alan ve Beytepe yamacında oluşan bir ikinci grup ile kale dışında yayılım göstermeye başlamıştır. Kentin kalenin kuzeyinde Tabakhane, Ali Neccar Camisi çevresine, batıda ise Seferoğlu Mahallesi'ne kadar uzanmış olduğu tahmin edilmektedir (Kuban, 2001)(Şekil 2).

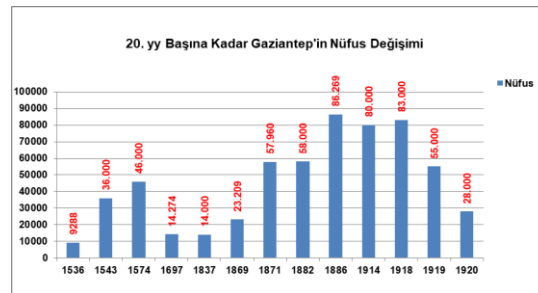

Şekil 2. Gaziantep Osmanlı Dönemi Yapıları ve Gelişim (Evliya Çelebi, Uğur, 2004, Kuban,2001'den geliştirilerek)

Osmanlı Dönemi M.S. 1516-1923

Antep'te 1871 yılında 9742 hane bulunmaktadır. Bunların 47.599'u Müslüman, 9833'ü Hıristiyan, 544'ü Musevi olmak üzere 57.976 kişi yaşamaktadır. 1889 'da nüfus 81.040 kişiye, 1899'da ise 85.053 olarak belirtilmiştir (Özdeğer,1996) (Tablo 2).

Tablo 2.Gaziantep'in 20. yy Başına Kadar Nüfus Değişimi (Güzelbey,1966, Başgelen,1999, Çam,2006)

19. Yüzyıl sonunda Gaziantep'in 84 mahallesi ve 80.000 civarında nüfusu olduğu bilindiğine göre o sırada 20-30.000 arasında bir nüfusa sahip olduğu düşünülmektedir (Kuban,2001).

1919 yılında başlayan ve iki yıl süren Fransız işgali kente çok fazla zarar vermiştir.1921 sonrası hızlı gelişme gösteren kentte yeni mahalleler oluşmuştur. Kale merkezli bir kurulum gösteren kent eski kent dokusunu saracak şekilde gelişmiştir (Ünal, 2001). Cumhuriyetin ilk yıllarında merkez olarak kaleyi aldığımızda konut alanları, yarıçapı 500- 600 metreyi geçmeyen bir alan içerisinde yer almaktaydı (Tuncel, 1996).

Gaziantep geleneksel dokusunun belirlenebilmesi için, daha önceden yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Toplam 22 ölçüt üzerinden Avlu, Yapı, Sokak, Meydan ile ilgili analizler yapılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Gaziantep Geleneksel Doku Analiz Tablosu

Kimlik Öğeleri	Değerlendirme Elemanları	Geleneksel Doku Özellikleri	Geleneksel Doku Örnekleri		
AVLU	Biçim	Kare, dikdörtgen			
	Döşeme	Malzeme		Taş, mozaik, karataş, beyaz taş, pembe mermer	
	Merdiven	Genişlik		80-110 cm	
		Biçim ve Malzeme		Dik, paralel, dik+paralel biçimli ve Keymık Taşı	
	Avlu sayısı			Genellikle 1 nadiren 2 ve daha fazla	
	Korkuluk	Biçim ve Malzeme		Demir S biçimli	
	Kapı	Tipi		Tek kanatlı nadiren çift kanatlı	
		Malzeme		Ahşap veya ahşap üstü çinko kaplama	
		Ölçü		1.00-1.20 m genişlik 2.00- 2.25 m yükseklik	
	Yeşil Alan			Değişken biçimli ve avlu çevresi veya ortasında	
	Havuz	Biçim		Dikdörtgen, kare, sekizgen veya elips	
		Malzeme		Genellikle taş, nadiren mermer	
		Ölçü		60-70 cm yükseklik 150-250 cm genişlik	
	Çeşme Kuyu	Biçim ve Malzeme		Avlu veya yapı duvarında ve Taş malzeme	
Revak		Avluya bakan şekilde ve eşit ölçülerde sıralı			
YAPI	Eyvan	Biçim	3 yanı ve üzeri kapalı, dikdörtgen		
		Malzeme	Avlu cephesi ahşap doğrama ve cam ile kapalı		
	Yapım Tekniği		Yığma sistem		
	Kat		Yüksekliği		Çoğunlukla 2 nadiren 3 katlı
	Malzeme ve Taş ölçüsü		Havara, Keymık, Topak, Minare kayası, 21 x 27 cm		
	Cephe Yapısı		Avluya dönük, sokağa sağır duvarlı, çıkma mevcut		
	Çıkma		Ahşap veya taş, gönye veya düz biçimli ve 40-90 cm		
	Kapı		Ahşap, bazen işlemeli		
		Dış Cephe	Ahşap kapaklı, demir korkuluklu, 4 kanatlı		
		Bardak Altı	Ahşap malzeme		
	Pencere	Kuş Penceresi	Kare, dikdörtgen, oval 35-60 cm		
			Kalınlık ve Malzeme		70-100 cm Topak, Keymık, Havara taşı
	Duvar		70-100 cm		
	Çatı ve saçaklar		Kiremit veya ahşap malzeme		
Bacalar		Taş malzeme			
Malzeme		Arnavut kaldırımı			
SOKAK	Biçim ve Genişlik	Kıvrımlı dar, geniş ve düzenli, ızgara biçimli ve 3-7m			
	Duvar	Dar ve 3 m yükseklik, sıvasız			
	Merdiven-Basamak	Eğimli sokaklarda iki yanda yer alacak şekilde			
	Kabaltı	180-250 cm yüksekliğinde, taş veya ahşap malzeme			
	Su Olukları	Sokağın iki yanında olacak şekilde			
MEYDAN	Biçim	Sokakların kesişme noktalarında yer alan biçimde			

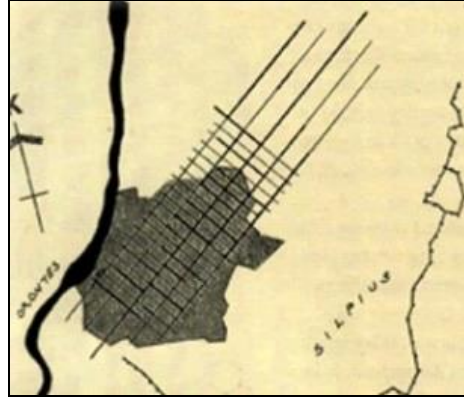
Yapılan geleneksel doku analiz çalışmasında yapılarda farklı taş kullanımının ağırlıkta olduğu, sokakların ise kıvrımlı ve yer yer daralan bir formda olduğu belirlenmiştir.

Antakya Kenti Tarihsel ve Kentsel Gelişimi ve Geleneksel Doku Analizi

Antakya'nın tarih öncesi çağlardan günümüze kadar olan tarihi süreçteki yapısal değişimi Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Antakya Tarihi ve Tarihsel Süreçte Kentsel Yapı Değişimi

Tarihi Dönem	Yerleşim Şekli
Selecus Dönemi M.Ö. 323-M.Ö.64	Kent, mimar Xenarius tarafından Hippodamos Şemasının ilkelerine göre birbirlerine 112 x 56 m dik açılarla kesen sokakların oluşturduğu yapı adaları üzerine oturmaktadır (Rifaioğlu, 2015) (Şekil 3).
Roma Dönemi M.Ö.64-M.S. 395	Roma döneminde ızgara plan geliştirilmiş ve kenti kuzey-güney istikametinde 2.956 metre (2. Roma Mili) uzunluğunda sütunlu yol inşa edilmiştir (Rifaioğlu, 2015). Tüm bu imar faaliyetlerinden sonra M.S. 115 yılında meydana gelen şiddetli deprem Antakya ve Defne'de büyük tahribat yapmış, çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir (Gündüz,2009).
Bizans Dönemi M.S. 395-638	Antakya'nın ızgara sokak sistemi bu dönemden itibaren değişmeye başlamıştır. Malalas MS 526 yılında, Antakya'da büyük bir felaket yaşandığını ve vatandaşların enkaz altına gömüldüğünü bildirmektedir. 250.000 kişinin hayatını kaybettiği depremde dağın eteğindeki evlerin kurtulduğunu, ancak geriye kalanların tamamen yok olduğunu belirtmektedir. Depremden sonra meydana gelen yangının ise Büyük Kiliseyi ve kalan evleri tahrip ettiğini ifade etmektedir (Sbeinati et. al, 2005).
İslami Dönem 636-968	Emeviler, Abbasiler, Tolunoğulları ve İhşitlerin hakimiyetine girmiştir. Kentin Roma, Bizans ve Hristiyanlık ile şekillenmiş olan mahalli özellikleri, İslam medeniyetinin etkisi ile İslam kenti karakterinin oluşmasına neden olmuştur (Gündüz, 2009).
Bizans Dönemi 968-1084	İkinci kez Bizans eline geçmiş bu dönemde surlar tamir edilmiştir. 1085 yılında Antakyalıların daveti ile Süleyman Şah'ın bu şehri fethetmesi (Turan,1971) ile kent Haçlı seferleri ile Bizanslıların elinden çıkmış ve Kudüs'e bağlı bir Antakya Prensiği kurulmuştur (Tekin, 2000)
Haçlı Dönemi 1098-1268	Haçlı orduları Antakya'yı 1098 yılında ele geçirmişlerdir. 170 yıl haçlıların egemenliğinde kalmıştır. Hristiyanlığın merkezi haline gelen kent Kudüs krallığına bağlı dukalık olarak yönetilmiştir (Kocaoğlu, 2016).
Memluk Dönemi 1268-1517	Kent Memluk Sultanı Baybars tarafından ele geçirilmiştir. İbn Batuta (1325) en sağlam surlara sahip olan kentin surlarının Sultan Baybars'ın fethi sırasında tahrip olduğunu belirtmiştir (Gökhan,2010). Bir kilisenin üzerine bugün Habib-i Neccar camisini inşa ettirmiştir.

Şekil 3. Antakya Kentinin Kuruluşundaki Hippodamos Planı (Demir, 1996)

Tablo 4. (Devam)

Tarihi Dönem	Yerleşim Şekli
--------------	----------------

17 yy 'da 8 sarayı, sağlam surları olan, üç adedinin üzeri kapalı 7 adet çarşısı bulunan kentte Osmanlı döneminde de depremler olmuştur. 1615 yılında yaşanan depremde kent büyük zarar görmüştür. Bizans döneminde değişmeye başlayan ızgara sistemli doku organik sokak dokusuna dönüşmüştür. 1772 yılında Abraham Parsons tarafından çizilen gravür ve yazılarından doğu kapısı tarafında yapılaşmanın olduğunu belirtilmiştir (Demir, 1996) (Şekil 4).

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi
1517-1918

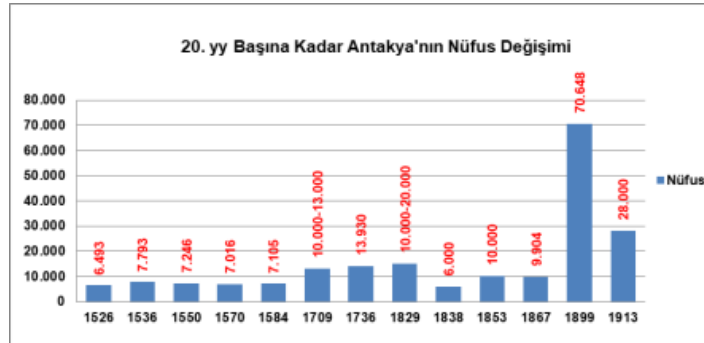

Şekil 4. Abraham Parsons'un Seyahatnamesinde Antakya (Demir, 1996).

1822 ve 1872 yıllarında yaşanan depremler kente büyük zarar vermiştir. 1891 yılında 1 Kışla, 24 cami, 28 Mescit, 2 Tekke, 42 okul, 3 kilise, 5 hamam, 117 çeşme, 3374 hane, 1451 dükkân, 35 toptancı mağazası, 20 han, 3 otel, 14 kahvehane, 1 eczane, 25 fırın, 5 su değirmeni, 9 sabunhane, 13 ipek atölyesi ile kaymakamın resmi ikametgahı olan bir konak bulunmaktadır. (Demir, 1996). Antakya'nın farklı yıllara ait nüfus değişimi Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Antakya'nın 20. yy Başına Kadar Nüfus Değişimi (Sahillioğlu,1991,Tekin,2000,Gündüz ve Gülcü, 2009, Tozlu,2009)

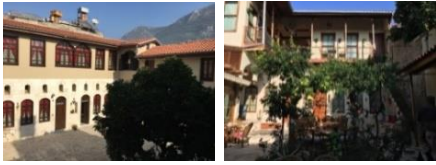

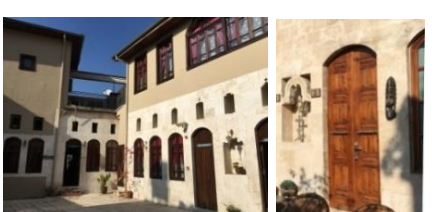

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi
1517-1918

1935 yılına gelindiğinde ise Weulersse'nin yaptığı çalışmada, Antakya nüfusunun temelini oluşturan Türklerin 18.000 nüfus ile 27 mahallede ikamet ettiği ifade edilmektedir.

Antakya için, Avlu, Yapı, Sokak, Meydan başlıkları altında Toplam 22 ölçüt üzerinden analizler yapılmıştır. Bu analizler Tablo 6'da detaylı olarak yer almaktadır.

Tablo 6. Antakya Geleneksel Doku Analiz Tablosu

Kimlik Öğeleri	Değerlendirme Elemanları	Geleneksel Doku Özellikleri	Geleneksel Doku Örnekleri	
AVLU	Biçim	Kare, dikdörtgen		
	Döşeme	Malzeme		Kesme taş, nadiren karo veya dökme mozaik, mermer
	Merdiven	Genişlik		80-110 cm
		Biçim ve Malzeme		Dik, paralel, duvara birleşik ve taş
	Avlu sayısı		Genellikle nadiren 2 ve daha fazla	
	Korkuluk	Malzeme ve Biçim	Demir, düz biçimde	
	Kapı	Tipi	Kesme taştan yapılmış kemerli, 2-3 m aralıklı 2 kapı	
		Malzeme	Tahtadan yapılmış, üzeri madeni levha kaplı	
		Ölçü	Bir insanın geçebileceği kadar	
	Yeşil Alan		Değişken biçimli ve avlu çevresi veya ortasında	
Havuz	Biçim	Avlu ortasında		
	Malzeme	Mermer veya taş		
	Ölçü	Değişken		
Çeşme Kuyu	Biçim ve Malzeme	Avlu veya yapı duvarında, merdiven altında ve Taş malzeme		
Revak		Avluya bakan şekilde ve eşit ölçülerde sıralı		
	Biçim	Avludan 25-30 cm yüksekte, üstü kapalı ve avluya dönük		
Eyvan	Malzeme	Ahşap		
Yapım Tekniği		Kagir		
Kat Yüksekliği		Genellikle 2 katlı		
Malzeme		1. kat taş kagir, 2. kat ahşap iskelet arası tuğla döşeme		
Cephe Yapısı		Avluya dönük, sokağa sağır duvarlı, çıkma		
Çıkma		Taş, taş+ahşap ve dökme, demir konsollu Cephe boyunca, kapalı, köşe, , gönye, açık çıkma ve 60 cm ölçüsünde		
Kapı		Ahşap, bazen işlemeli		
Dış Cephe		Zeminde kare dikdörtgen, dairesele, üstte dikdörtgen 2 veya 4 kanatlı, 1 kanat sabit		
Pencere	Kuş Penceresi	50-60 cm duvar içinde yerden 3-4 m yüksekte ve desenli		
Duvar	Kalınlık ve Malzeme	50-100 cm kalınlıkta Taş ve ahşap		
Çatı ve saçaklar		Kiremit örtülü, beşik ve kırma çatı		
Bacalar		Taş malzeme		
Malzeme		Taş döşemeli, 100-130 cm genişlikte kaldırım sahip		
Biçim ve Genişlik		Dar ve organik, bazen çıkmaz, ortasında 6-10 cm x 60-100 cm su kanalı var ve 3-3.5 m genişlikte		
Duvar		Dar ve 3 m yükseklikte taş ve sağır yüzeyli		
Merdiven -Basamak		Eğimli sokaklarda iki yanda yer alacak şekilde		
Kabaltı		180-250 cm yüksekliğinde, taş veya ahşap malzeme		
Su Olukları		Sokağın iki yanında olacak şekilde		
MEYDAN	Biçim	Çok fazla ortaya çıkmamış, kavşak olan açık alanlarda		

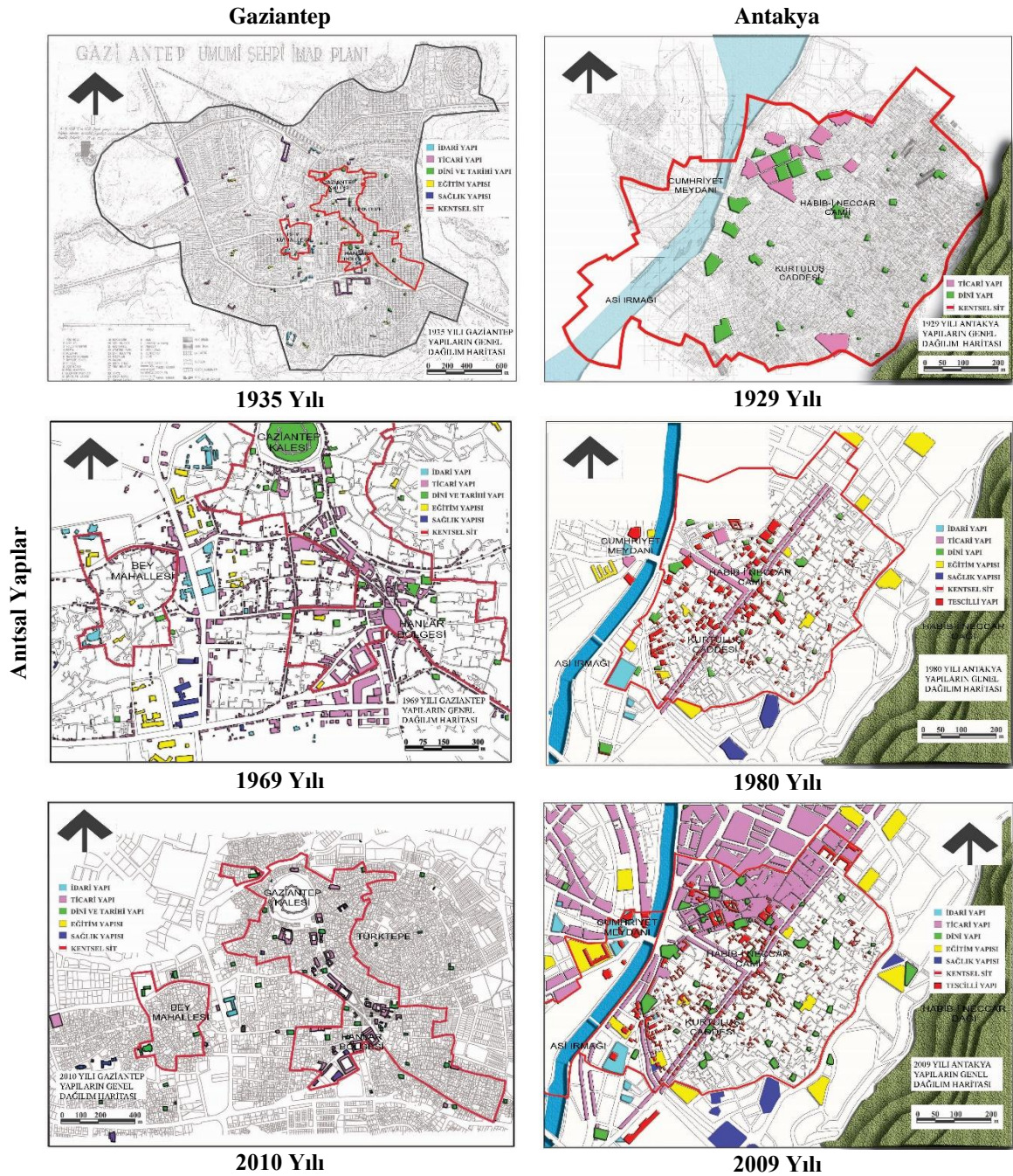
Yapılan doku çalışmasında yapılarda taş ile birlikte ahşap kullanımının yoğun olduğu, sokakların ise kıvrımlı ve taş döşemeli olduğu belirlenmiştir.

Mekânsal Gelişim Haritalarının Karşılaştırılması

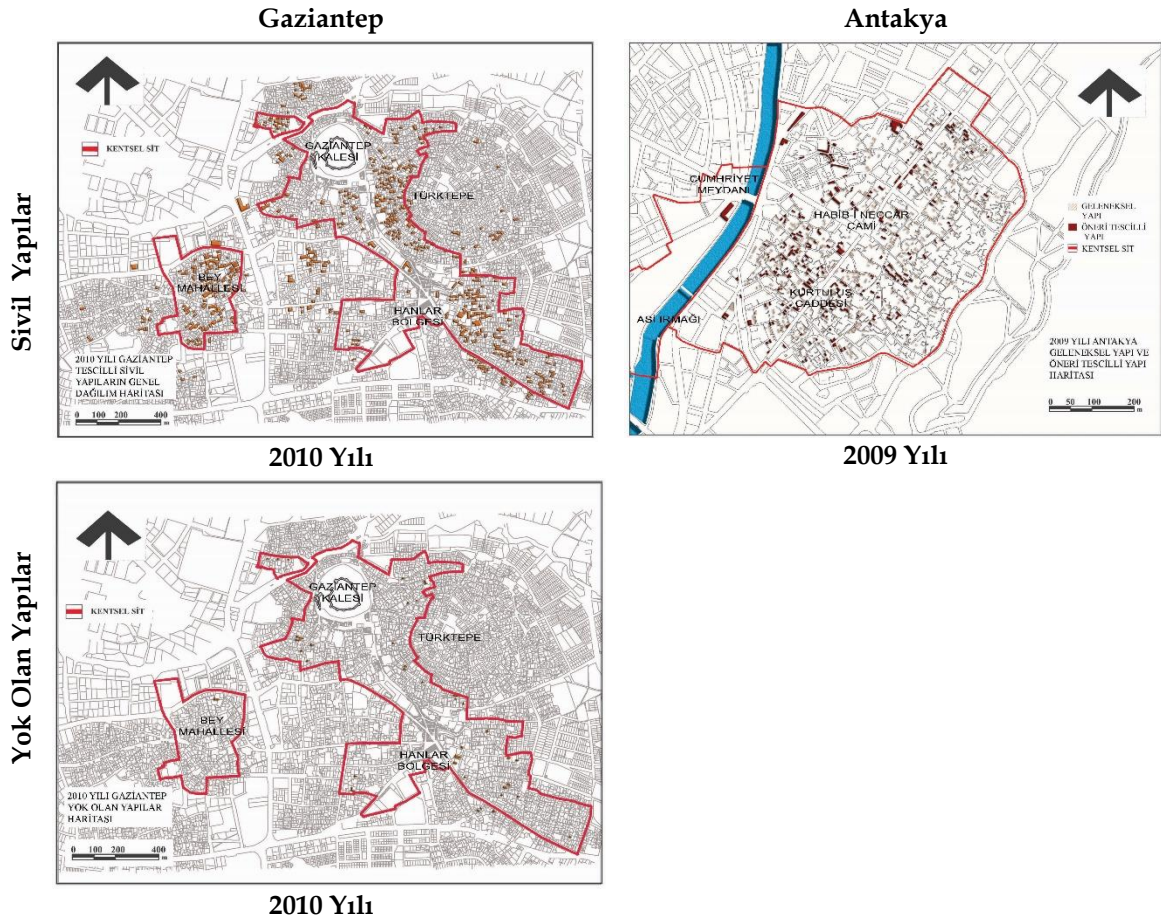
Anıtsal Yapılar: Gaziantep ve Antakya içerisinde yer alan anıtsal yapılar zaman içerisinde imar planında alınan kararlar doğrultusunda değişiklik geçirmiştir. 1929 ve 1935 yılından itibaren meydana gelen bu değişiklikler Şekil 5’de görülmektedir. Yıllar içerisinde bazı yapı alanlarının küçüldüğü, işlevinin değiştirildiği belirlenmiştir.

Şekil 5. Yıllara Göre Antakya ve Gaziantep Anıtsal Yapı Dağılımı

Sivil Mimarlık Örnekleri: Sivil mimarlık örneklerine ait veriler 2009 ve 2010 yılları içermektedir. Gaziantep’de 2010 yılına kadar olan süreçte yok olan yapılar Şekil 6’da, görülebilmektedir. Antakya’da ise veriler sadece 2009 yılına ait olduğu için önceki yıllarla karşılaştırması mümkün olmamıştır.

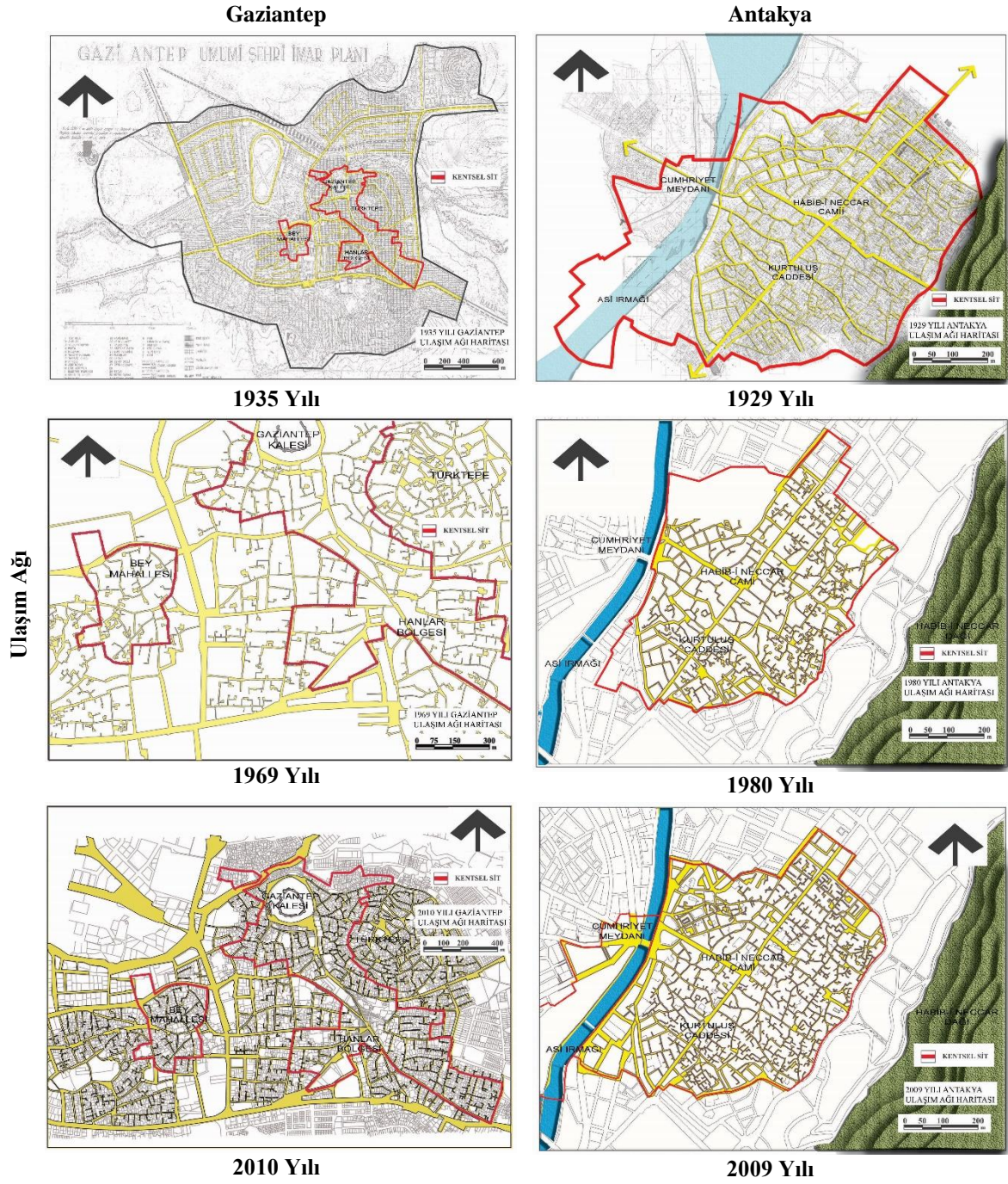
Şekil 6. Yıllara Göre Antakya ve Gaziantep Sivil Yapı Dağılımı

Ulaşım Ağı: Yerasimos (1992), İslamiyet'in hâkim olduğu şehirlerde sokakları; "Belirli yapılar ve ticaret merkezlerini bağlayan, ulaşımı sağlayan ana akslar, merkezi ve mahalleleri bağlayan ikincil akslar ve mahallelerin içindeki yabancıların ulaşması istenmeyen akslar" olarak sınıflandırmıştır. Konut bölgelerinde mahremiyeti ve güvenliği sağlamak amacıyla tasarlanmıştır sokak dokusu labirenti andıran, çıkmaz sokaklarla beslenen bir yol ağı görünümündedir (Yıldırım ve Çağdaş, 2018).

Her iki kentte de cadde ve sokak dokusunda planlama kararlarıyla birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin belirlenebilmesi amacıyla oluşturulan ulaşım ağı haritaları Şekil 7'de verilmiştir.

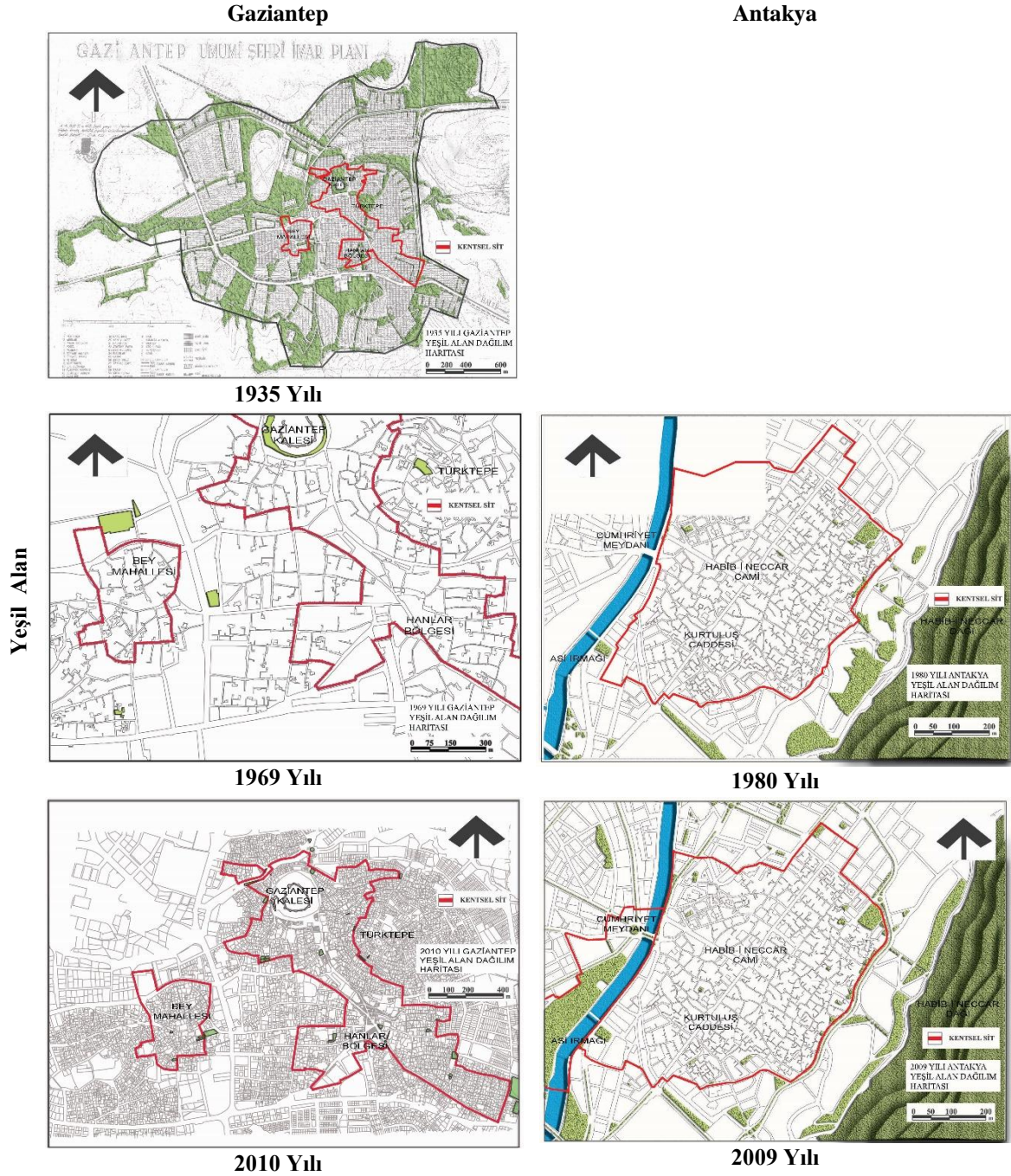
Şekil 7. Yıllara Göre Antakya ve Gaziantep Ulaşım Ağı

İnceleme sonunda Gaziantep için 1935 yılında hızlanan ulaşım ağı 2010 yılı itibarıyla de gelişmeye devam etmiştir. Antakya'da ise yeni yolların açıldığı ve ulaşım ağının yıllar içerisinde değişikliğe uğradığı tespit edilmiştir.

Yeşil Alan: Her iki kente ait yeşil alan dağılım haritaları Şekil 8'de görülebilmektedir

Şekil 8. Yıllara Göre Antakya ve Gaziantep Yeşil Alan Dağılımı

İnceleme sonunda her iki kent için de yeşil alan miktarında değişiklikler olduğunu söylemek mümkündür. Antakya Kentsel Sit Alanına ait ilk harita 1980 yılına ait olduğu için değerlendirme bu tarihten itibaren yapılmıştır. 1980 yılı sonrası bazı bölgelerde yeşil alan miktarının değişiklik gösterdiği 2009 yılı haritasında görülebilmektedir

4. Sonuç ve Öneriler

Gaziantep ve Antakya kentleri yapısal olarak incelendiğinde tıpkı İslam ve Anadolu şehirlerinde olduğu gibi, yol şebekesinin ortak sosyal ve kültürel anlayış doğrultusunda toplum tarafından, belirlendiği görülmektedir (Yıldırım ve Çağdaş, 2018). Düzensiz bir şekilde olan sokaklar, mahremiyeti ve özellikle de güvenliği sağlamak için uç noktalarından kapatılarak çıkmaz haline getirilmiş; böylece başkalarının geçişine kapatılan sokak, belirli bir gruba ait özel bir yola dönüştürülmüştür. Evler doğrudan sokağa değil, sokağı sınırlayan duvar gerisindeki avluya açılarak, aile hayatı gizlenmeye çalışılmıştır. Mahalleler ise birbirinden belirgin şekilde ayrılmış olup bazen mahalleler arasında duvar çekilmiştir (Can, 1995).

Gaziantep şehri Hitit, Asur, Bizans, İslam, Selçuklu, Türk-İslam ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Memluk hakimiyeti ile Han, Hamam gibi yapıların inşası ile gelişmiş, son olarak da Osmanlı geleneğiyle günümüzdeki halini alan bir kent olarak değerlendirilebilir. Özellikle Memluk Dönemi ile başlatılan Han, Hamam, Cami gibi yapılarıdaki mimari üslup bunu desteklemektedir. Osmanlı hakimiyetine giren şehir hızlı bir gelişme kaydetmiş ve ticaret kenti olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Antakya ise Roma döneminde ızgara plan sistemiyle oluşturulmuş, sonraki yıllarda ise İslam kenti özellikleriyle birleştirilmiş bir karakter sergilemektedir. Bu birleşim değerlendirildiğinde her iki dönem için de konut yapısının değişmediği, avlulu yüksek duvarlı içe dönük yapı düzeninin korunduğu görülmektedir. Bu noktada değişim büyük ölçüde sokak yapısında olmuştur. Izzara plan sisteminde yer alan yol ağının kıvrımlı organik bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Anadolu'da bugün varlığını sürdüren eski yerleşme bölgelerine sahip kentlerde olduğu gibi, Antakya kenti eski kent yerleşiminin mekânsal yapısını belirleyen dönem Osmanlı Dönemi olmuştur. (Asarcıklı,1989).

Çalışma ile yakın iki il olan Antakya ve Gaziantep karşılaştırıldığında konut düzeni ve yol dokusu olarak benzerlik taşıdığı, ancak bazı malzeme kullanımlarında farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Yakın mesafede bulunan iki kent içerisinde bile farklılıklar olduğu değerlendirildiğinde, yapılacak olan çalışmalarda kentin genel karakteriyle uyumlu kararlar verilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Çalışma alanı olarak belirlenen Antakya ve Gaziantep Kentsel Sit Alanı ile ilgili geçmişe dönük bazı verilere ulaşılamaması çalışma açısından sınırlık oluşturmuştur. Sivil mimarlık örneklerine ait veriler yalnızca 2009 ve 2010 yılını içermektedir. Gaziantep' de 2010 yılına kadar olan süreçte yok olan yapılar görülebilmektedir. Antakya'da ise geçmişe dair veriler elde edilmediği için veri haritası oluşturulamamıştır.

Elde edilen veriler ışığında her iki kentte de cadde ve sokak dokusunda planlama kararlarıyla birtakım değişiklikler yapıldığı tespit edilmiştir. Yıllar içerisinde anıtsal ve sivil yapılarda eklentiler yapıldığı, işlevinin değiştirildiği veya yok olduğu belirlenmiştir. Oysaki Rodwell (2014), Yuen (2005, Radoslav vd. (2013), Wang (2011) tarihi çevre içerisinde yapılan koruma çalışmalarının bir bütünlük arz etmesi ve sürdürülebilir uygulamalar içermesi gerektiğini savunmaktadır. Kentsel bir tarihi dokunun korunması cadde, sokak, avlu, meydan, açık ve yeşil alanlar gibi yerleşim ölçeğindeki öğeleri ve kentsel donatı ölçeğindeki öğeleri korumakla mümkündür. Hemen hemen tüm yerleşmelerinde kültürel birikimin zengin olduğu ülkelerde, yarının kentlerini biçimleyecek planlama çalışmalarının önemi büyüktür. Bu durumun söz konusu olduğu ülkelerde tek başına ne bir mimar, ne de bir şehir plancısının uzmanlığının yeterli olmayacağı açıktır. Bu nedenle meslek disiplinleri arasında bir görüş alışverişi ve bütünlük arz eden bir çalışma anlayışı gerekmektedir (Ekinci, 1992).

Teşekkür

Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Kent Kimliği Açısından Tarihi Çevre Koruma ve Yenileme Çalışmalarının Değerlendirilmesinde Bir Model Önerisi" adlı doktora çalışmasından üretilmiştir. Çalışma, Çukurova Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2016-7583 nolu proje ile desteklenmiş olup, bu desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. Akbay, V.A. (2006). Antakya Örneğinde Tarihi Ev Bahçeleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 76 s.

2. **Arıman, B. (2002).** Antakya Kenti Tarihi Doku İçinde Tipolojik Analiz Çalışmaları. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 128 s.
3. **Arslan, R. (1993).** Kent Planlamasında Değerlendirme Teknikleri. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. Üniversite Yayın No:270, Fakülte Yayın No: MF-SBP 93.020, İstanbul.
4. **Asarcıklı, M. (1989).** Antakya Kent Formunu Oluşturan Ögelerin Araştırılıp Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 171 s.
5. **Başel, E. (2004).** Gaziantep Tarihi Kent Dokusu İçinde Yer Alan Meydan, Sokak, Avlu ve Yapı Bölümlerinin Detay ve Materyal Yönünden İrdelenmesi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, 164 s.
6. **Başgelen, N. (1999).** Dünya Kültür Mirasında Gaziantep. Arkeoloji ve Sanat Yayınları (Kentbank Dünya Kültür Mirasında Kentlerimiz), İstanbul.
7. **Can, Y. (1995).** İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı. Türk Diyanet Vakfı Yayınları/169. İlmî Eserler Serisi:39, Ankara.
8. **Cohen, N. (1999).** Urban Conservation. The Mit Press,359 s, Cambridge.
9. **Çam, N. (2006).** Türk Kültür Varlıkları Envanteri Gaziantep 27. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVII. Dizi-Sayı 10, Ankara.
10. **Çetin, M. (2001).** Tarihsel Açıdan Gaziantep'in Kentsel Gelişimi. Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış) Adana,
11. **Demir, A. (1996).** Çağlar İçinde Antakya. Akbank Yayınları, İstanbul.
12. **Dik, G. (2006).** Kültür Varlığı Sivil Mimarlık Ürünlerinde İşlev Değişiklikleri Sonucu Ortaya Çıkan Sorunlar: Gaziantep Merkezi Örneği. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, 205 s.
13. **Ekinci, O. (1992).** Kent Planlamasında Kültürel Kimlik Sorunu. Ege Mimarlık Dergisi.(2): 39-42.
14. **Erdoğan, E. (1996).** Anadolu Avlularının Özellik Ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 567 s.
15. **Esendemir, Ş. (2015).** Şehrin Kökeni, Muhafazakar ve Modernist Halleri. Şehir ve Medeniyet. (9):32-37.
16. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1982).** (Haz: İsmet Parmaksızoğlu). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 506. 1000 Temel Eser Dizisi:88. Ankara.
17. **Eyüpgiller, K. K. (2013).** Korumanın Türkiye'ye Özgü Sorunları 'İhmal Edilmiş ve Sağlıksız Kentsel Sitlerde Koruma'. Yapı Dergisi, (380): 88-91.
18. **Gökhan, İ. (2010).** Memlukler Döneminde Antakya(1268-1516).(A Gündüz ve S Kaya Editör).Hatay Araştırmaları-I, Cantekin Matbaası, Ankara, s 1-26.
19. **Gündüz, A. (2009).** XVI. Yüzyılda Antakya Kazası (1550-1584).Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:23, Hatay.
20. **Gündüz, A., Gülcü, A. (2009).** XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi (1526-1584). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,6 (12):289-323.
21. **Güzelbey, C.C. (1966).** Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicilleri. Gaziantep Kültür Derneği, Cilt:142-143, Sayı:46, Gaziantep.
22. **Güzer, B. (2007).** Antakya ve Boston Kentleri Üzerinde Açık Alan Tipolojilerinin Dönüşümünün İrdelenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 100 s.
23. **Kırath, M. (2013).** Gaziantep İli Şahinbey İlçesi, 18 Pafta, 99 Ada, 2 Parselde Yer Alan Sivil Mimarlık Yapısı Restorasyon Projesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 218 s.
24. **Kocaoğlu, S.E. (2016).** Antakya Tarihi Kent Dokusunun Kentsel Tasarım Açısından İncelenmesi ve Bir Örnek Çalışma. Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bartın, 212 s.
25. **Kuban, D. (2001).** Türkiye'de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
26. **Radoslav, R., Branea, A.M., Gaman, S.M. (2013).** Rehabilitation Through a Holistic Revitalization Strategy of Historical City Centres Timisoara, Romania. Journal of Cultural Haritage (Elsevier) 14S(2013)e1-e6
27. **Rifαιοğlu, M.N. (2003).** Antakya Eski Kent Dokusunda Gazipaşa Sokağının Mekânsal Analizi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, 201 s.
28. **Rifαιοğlu, M.N. (2015).** Mekânsal-Kültürel Değerleri ve Koruma Sorunsalı", Mimarlık Dergisi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, 381: 53-58.
29. **Ömeroğlu, C. (2006).** Antakya Kentinin Özgünlüğü Ve Günümüz Koruma Sorunlarının Antakya Kentsel Sit Alanında İrdelenmesi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 215 s.
30. **Özalp, D. (2008).** Tarihi Kent İmajının Korunmasında Kentsel Tasarım Antakya Örneği. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 179 s.
31. **Özdeğer, H. (1996).** Gaziantep. Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 13:466-475, İstanbul.

32. **Rodwell, D. (2014).** Sustainability and the Holistic Approach to the Conservation of Historic Cities. *Journal Of Architecture Conservation*, 9:1, 58-73.
33. **Sahillioğlu, H. (1991).** Antakya. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 3:228-232, İstanbul.
34. **Sbeinati, M.R., Darawcheh , R., Mouty, M. (2005).** The Historical Earthquakes of Syria: An Analysis of Large and Moderate Earthquakes from 1365 B.C. to 1900 A.D. *Annals of Geophysics* 48(3): 347-435.
35. **Tathgil, F. (2005).** Gaziantep Kentinin Geleneksel Konut Dokusunun Ve Sosyo-Kültürel Yapısındaki Değişimin İncelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 131 s.
36. **Tekin, M. (2000).** Hatay Tarihi. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
37. **Tozlu, S. (2009).** Antakya Tarihi Bibliyografyası. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No:17 Tarih Şubesi Yayınları No:14, Elazığ.
38. **Tuncel, M. (1996).** Bugünkü Gaziantep. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 13: 474-475.
39. **Turan, O. (1971).** Selçuklular Zamanında Türkiye. Ötüken Yayınları, Yayın no:573, Kültür Serisi:255, İstanbul.
40. **Uğur, H. (2004).** Geleneksel Şehirsel Mekanlar, Değerlendirme ve Korunmaları Bağlamında Sistematik Yaklaşım: Gaziantep Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 133 s.
41. **Ünal, Z.G. (2001).** Bilgisayar Destekli Tarihi Çevre Koruma Bilgi Sistemi Oluşturulması ve Gaziantep Kentsel Sit Alanında Örneklenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 312 s.
42. **Wang, J. (2011).** Problems and Solutions In The Protection of Historical Urban Areas. *Frontiers of Architectural Research(Elsevier)*.1:40-43
43. **Yerasimos, S., Tekeli, İ., Yerolimpos, A., Lory, B., Popovic, A., Laurent, B.A., Georgeon, F., Minassian, A.T., Dumont, P., Ilbert, R., Moulim, A.M. (1996).** Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri .(Dumont P and Georgeon F Editör). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
44. **Yıldırım, G.E., Çağdaş, G. (2018).** Gaziantep Geleneksel Mimari Dokusunun Sosyo-Kültürel Bağlamda Mekan Dizimsel Analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,17:2, 508-532.
45. **Yoldaş, H. (2014).** Sürdürülebilirlik Bağlamında Sosyo-Kültürel Etkenler Açısından Antakya Konutlarının Mekânsal Analizi. İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 182 s.
46. **Yuen, B. (2005).** Searching For Places İdentity in Singapore.*Habitat International*, 29(2), 197-214.
47. **Yüce, B. (2010).** Osmanlı Son Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi Arasında Gaziantep'te Mimari Dokunun Değişimi (1839-1950). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,178 s.